

STEĆAK

Stećak (sinonimi: bilig, kâm, mramor, zlamen, kuća, poznati i kao mramorje, mašeti, grčko groblje, kaursko groblje i divovsko kamenje) je vrsta kamenog srednjovjekovnog nadgrobnog spomenika. Naziv mu potječe od prezenta participa glagola »stajati«, tj. »stojeći«. Stećci su nastali u srednjem vijeku i oslikavaju tadašnji život, a većinom se nalaze u Bosni i Hercegovini, ali ima ih i u jugoistočnoj Hrvatskoj, jugozapadnoj Srbiji i sjeverozapadnoj Crnoj Gori.

Povijest stećaka

Stećci su se pojavili u drugoj polovici 12. stoljeća, doživjeli vrhunac u 14. i 15. stoljeću, te su se postupno prestali proizvoditi do sredine 16. stoljeća.^[1]

Prvi put stećci se spominju u putopisu Slovenca Benedikta Kuprešića 1530. godine. No, upravo u to vrijeme je došlo do prekida običaja sahranjivanja ispod stećaka, nakon kratkotrajnog razdoblja konfesijskog razlikovanja stećaka, pa čak i pojave hibridnih muslimanskih stećaka-nišana, po osmanskoj okupaciji Kraljevine Bosne i Hercegovine (1463. i 1488.).^[1]

U proučavanju stećaka ističu se brojni povjesničari i arheolozi kao što su: Ćiro Truhelka, Marko Vego, Alojz Benac, Šefik Bešliagić, Dubravko Lovrenović, Nada Miletić i Krešimir Kužić.

Dana 2. studenog 2009. godine, ministarstva kulture zemalja Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore su zajednički nominirala stećke za uspis na UNESCO-v popis mjesta svjetske baštine, kao svoju zajedničku baštinu.^[2]

Stećci, jedinstven primjer srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika, poslije sedam godina rada na tom projektu, upisani su na Listu svjetske baštine UNESCO-a (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu). Tako je 15. srpnja 2016. odlučio odbor UNESCO-a na zasjedanju u Istanbulu.

Odlike

Stećci se dijele na položene (sanduci, ploče i najčešći sljemenjaci u obliku sarkofaga), koji su u većini, i uspravne (stupovi, stele i krstače).^[4]

Obično su ukrašeni srednjovjekovnim simbolima koji su uklesani kao plitki, ili rjeđe ucrtani reljef. Motivi su vjerski (križ, ljiljan, polumjesec, prsten i sl.) ili svjetovni (ples, lov, viteški turniri i sl.), koji se miješaju i nadupunjuju. U cijelosti, ornamentacija stećaka otkriva svijest i senzibilitet cijelog razdoblja i ljudi koji su bili uključeni u njihovo stvaranje, ali i pokojnika čije su želje često štovane prilikom rezbarenja, što se otkriva iz nekoliko izvora.^[1]

Najviše podataka za povjesničare daju natpisi na bosančici koji odlikuju manji broj stećaka (njih oko 5000). Natpisi govore o različitim društvenim slojevima koji su pokapani ispod

stećaka, a i njihovim različitim vjerskim pripadnostima (Crkva Bosanska, Katolička Crkva, Pravoslavna crkva).

Pored regionalnih razlika u oblikovanju i ukrašavanju, ali i kvaliteti klesanja, stećci su obično koncentrirani u skupinama od nekoliko obiteljskih stećaka, groblja cijelog klana s oko 30-50 stećaka, do velikih seoskih grobalja s nekoliko stotina stećaka^[1].

U 3162 zabilježenih nekropola u bivšoj Jugoslaviji do 1979. godine registrirano je 69.356 stećaka, od toga je u BiH na 2687 mjesta zabilježeno 59.593 stećaka, u Hrvatskoj oko 4447, u Crnoj Gori oko 3049 i oko 2267 u Srbiji.^[5] Od ukupnog broja stećaka na području općine Nevesinje zabilježeno je 3884, Konjic 3018 stećaka, Livno 2494, Trebinje 2406, Rogatica 2628, Stolac 2319, itd.^[6]

Najpoznatija je nekropola Radimlja kod Stoca, a ostale znamenite su Grčka glavica kod Konjica, Dugo polje na Blidinju (Jablanica), Boljuni kod Stoca, Ravanjska vrata na Kupresu, Velika i Mala Crljivica (Cista Velika, Hrvatska), Novakovići u Nacionalom parku Durmitor (Crna Gora), te Mramorje u mjestu Perućac (Bajina Bašta, Srbija).

Najslavniji pojedinačni stećak je Zgoščanski stećak, nađen u okolini Kaknja, koji se nalazi u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, a čiji se sedreni odljev nalazi u Gliptoteci HAZU-a u Zagrebu.

Klesari stećaka su nosili naziv „kovač” ili „dijak” (pisari), a najpoznatiji su bili Grubač i Semorad iz okolice Stoca.

UNESCO-va svjetska baština

Pod nazivom „Stećci, srednjovjekovni nadgrobni spomenici”, UNESCO je zaštitio 30 lokaliteta grobalja s regionalno jedinstvenim stećcima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji. Ova groblja koja datiraju od 12. do 16. stoljeća posjeduju stećke isklesane raznim dekorativnim motivima koji predstavljaju ikonografski kontinuitet sa srednjovjekovnom Europom, ali i lokalne tradicije.

Zaštićeni lokaliteti su:

Radimlja

Grčka glavica u selu Biskup

Kaluži u mjestu Krekovi

Borak u selu Burati

Maculje

Dugo polje, Blidinje

Gvozno

Grebnice, Radmilovića Dubrava, Baljci,

Bijača

Stolac (Bosna i Hercegovina)

Konjic (Bosna i Hercegovina)

Nevesinje (Bosna i Hercegovina)

Rogatica (Bosna i Hercegovina)

Novi Travnik (Bosna i Hercegovina)

Jablanica (Bosna i Hercegovina)

Kalinovik (Bosna i Hercegovina)

Bileća ([Bosna i Hercegovina)

Ljubuški (Bosna i Hercegovina)

Olovci
Mramor, Musići
Stare kuće, Donje Breške
Kučarin, Hrančići
Boljuni
Dolovi u selu Umoljani
Luburića polje
Potkuk, Bitunja
Mramorje, Buđ
Bečani
Mramor, Vrbica
Čengića Bara
Ravanjska vrata
Velika i Mala Crljivica
St. Barbara, Dubravka
Grčko groblje
Bare Žugića
Grčko groblje
Mramorje, Perućac
Mramorje, Rastište
Grčko groblje, Hrta

Kladanj (Bosna i Hercegovina)
Olovo (Bosna i Hercegovina)
Tuzla (Bosna i Hercegovina)
Goražde (Bosna i Hercegovina)
Stolac (Bosna i Hercegovina)
Trnovo (Bosna i Hercegovina)
Sokolac (Bosna i Hercegovina)
Berkovići (Bosna i Hercegovina)
Pale (Bosna i Hercegovina)
Šekovići (Bosna i Hercegovina)
Foča (Bosna i Hercegovina)
Kalinovik (Bosna i Hercegovina)
Kupres (Bosna i Hercegovina)
Cista Velika (Hrvatska)
Konavle (Hrvatska)
Žabljak (Crna Gora)
Žabljak (Crna Gora)
Plužine (Crna Gora)
Bajina Bašta (Srbija)
Bajina Bašta (Srbija)
Prijepolje (Srbija)

Stećak iz Zgošće (Kakanj) iz 15. st., Zemaljski muzej u Sarajevu

Nekropola Mramorje, Bajina Bašta (Srbija)

Stećak u obliku ploče, Crljivica, Cista Velika

Stećak poznat kao „Vitko”, Široki Brijeg

Nekropola stećaka Radimlja pored Stoca, 13.-15. st.

Stećak s prikazom viteškog dvoboja i kola na Dugopolju (Blidinje)

Nekropola Borak u selu Burati, Rogatica (Bosna i Hercegovina)